

2.6. Interactive methods and techniques in the forming of the senior preschoolers' natural competence in the preschool education institutions

2.6. Інтерактивні методи і прийоми у формуванні природничої компетентності дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти

Проблеми формування відповідального ставлення до природи нового покоління у наш час набули надзвичайної актуальності, адже тільки зміна у баченні людиною довкілля допоможе зупинити розвиток екологічної кризи. У «Базовому компоненті дошкільної освіти» серед завдань педагогічних колективів закладів дошкільної освіти названі такі: створення у дитини дошкільного віку доступних уявлень про природу планети Земля та Всесвіт, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля²²⁴. Згідно з авторами «Базового компонента», природнича освіченість передбачає наявність уявлень дошкільника про живі організми і природне середовище, багатоманітність явищ природи, причинно-наслідкові зв'язки у природному довкіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи. Проявом сформованості природничої компетентності вихованців є відповідна природододільна поведінка, яка свідчить про ціннісне ставлення до природи: виважене ставлення до рослин і тварин; готовність включатись у практичну діяльність, що пов'язана з природою; дотримання правил природокористування.

Поняття природничої компетентності тлумачиться різними авторами не завжди однаково. Наприклад, О. Савченко зазначає, що компетентнісна освіта передбачає переважно практичні уміння, а не на глибину і енциклопедичність знань, здобутих у ході навчання (увага із «що вивчати» переноситься на «як діяти»). На думку автора, компетентність – це інтегральна особливість особистості, що проявляється в загальній здатності та готовності її діяти, основаної на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання та соціалізації й орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності.²²⁵ Беручи до уваги, що компетентності також розглядаються як деякі внутрішні потенційні приховані психологічні утворення: знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей і відносин, які за певних умов перетворюються в готовність виконувати певну діяльність, треба створювати умови для практичних дій суб'єктів навчання (тобто, середовище), під час яких основні їхні ключові компетентності мали б можливість формуватися і проявлятися.²²⁶ На основі базових програм дошкільної освіти в Україні («Дитина», «Я у Світі», «Дитина в дошкільні роки») можна охарактеризувати та конкретизувати зміст поняття «природнича компетентність», визначити його структуру, проаналізувати компоненти. Зокрема у програмах означено напрями формування природничої компетентності дошкільника: формування світосприймання; розвиток світорозуміння; формування ціннісного світоставлення. Тобто, дитина має сформовані поняття і уявлення, вміє сприймати природу, розуміє і ставиться певним чином до об'єктів і явищ навколишнього світу, що перегукується із завданнями, виділеними нами вище з «Базового компонента дошкільної освіти».

Виключно традиційні методи і прийоми виховання дошкільників не здатні забезпечити формування цілісної системи знань, що лежатиме в основі загальної культури особистості й стане підґрунтям для зростання рівня природничої компетентності дітей. Ми вважаємо, що успішний перебіг цього процесу можливий лише за умови нового погляду на участь

²²⁴ Базовий компонент дошкільної освіти, с. 11-13.

²²⁵ Савченко, О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів, с. 4.

²²⁶ Плохій, З. Я і світ навколо. Особистісно орієнтований підхід у формуванні ставлення дошкільнят до природи, с. 9.

дошкільників у освітньому процесі: не як об'єктів навчання, а як активних учасників. Безпосередній контакт дитини з рослиною або твариною, розмова з живим об'єктом як із суб'єктом спілкування допомагає осмисленню і розумінню дитиною стану живого організму, його потреб. Ставлення до природного середовища викристалізовується із активного включення в природоохоронну діяльність. Щоб активізувати гуманне ставлення до природних об'єктів, необхідно реалізувати три її етапи, розроблені автором численних методичних посібників С. Ніколаєвою²²⁷: спільно з дітьми оглянути рослину (тварину) з метою з'ясувати її стан та обговорити зміст трудової діяльності; організувати трудову діяльність щодо створення умов, необхідних для життя рослини (тварини); оглянути разом з дітьми рослину (тварину) з метою з'ясувати поліпшення її стану після наданої допомоги.

Сучасна методична та наукова література пропонує результати досліджень досвідчених педагогів щодо впровадження інноваційних методів у практику закладів дошкільної освіти. Зокрема, досить цінним у формуванні активної позиції дітей старшого дошкільного віку щодо природи називають метод моделювання²²⁸, який передбачає моделювання екологічних середовищ, екосистем, сезонних змін за допомогою окремих деталей, використання предметно-схематичних та графічних моделей, що спрямовують кожну особистість, її діяльність, мовлення, саморозвиток. Також багатий на можливості використання у пізнанні метод «занурення», що передбачає вивчення різного навчального матеріалу блоками. Навчально-виховний блок знань – добірка матеріалів, що показує певні явища чи об'єкти природи, речі та предмети, що є навколо нас та людей у різних аспектах, видах діяльності, станах. Протягом дня педагог на свій розсуд та залежно від матеріально-технічного забезпечення комбінує і реалізує складові блоків, передбачаючи створення соціокультурного простору для різнобічного ознайомлення дітей з предметом: читання, вивчення та створення художніх творів, народної творчості, пошуково-дослідницької, екскурсійної діяльності, партнерської взаємодії дітей у праці, художньо-естетичної діяльності тощо.

Як показали наші попередні дослідження, інтеграція різних напрямків навчання ще дотепер є інноваційним для закладів дошкільної освіти²²⁹. Інтегроване навчання спрямоване на розвиток особистості дитини, її пізнавальних та творчих здібностей. Варіативність використання методів інтеграції досить різноманітна: повна інтеграція (екологічне виховання з художньою літературою, малюванням, музичним вихованням, фізичним розвитком); часткова інтеграція (художня література, природа та малювання), інтеграція на основі єдиного проекту в основі якого лежить проблема тощо.²³⁰ Доцільно використовувати з дітьми уявні подорожі, заняття-прогулянки, які розвивають уяву, активізують пізнавальний інтерес до довкілля. Слід широко використовувати проблемні методи не тільки під час навчання, але й у повсякденні: питання, що розвивають логічне мислення, моделювання проблемних ситуацій, експериментування, дослідницьку діяльність. Для повноцінного морального, естетичного, екологічного розвитку природа має стати основою освітнього процесу. Під час прогулянок батьки мають значно більші можливості виховного впливу на дитину, а також на її інтелектуальний розвиток та тренування пам'яті, уваги, мислення. Звичайно, для того, щоб забезпечити виконання таких розвивальних цілей, дорослим треба уміти наповнювати спостереження за навколишніми об'єктами знанням змістом.

Не менш важливою для формування природничої компетентності є робота з батьками вихованців. Відомо, що вільний час дитини дошкільного віку значною мірою залежить від того, чим його заповняють батьки та інші дорослі, авторитетні для вихованця. У своїх працях

²²⁷ Цит. за Каплуновська, О. Організація екологічної освіти в дошкільному навчальному закладі, с. 12.

²²⁸ Пометун, О., Пирожено, Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання, с. 43-45.

²²⁹ Гаврило, О. Актуальні проблеми сучасного закладу дошкільної освіти у екологічному вихованні дітей, с. 48.

²³⁰ Дичківська, І. Інноваційні педагогічні технології, с. 77.

Г. Беленька рекомендує структуру залучення батьків дітей до формування у них екологічної культури. Співпраця з сім'єю починається з пояснення батькам необхідності екологічного виховання дошкільників. Тут виявляються помітні труднощі, оскільки більшість членів сімей байдуже ставляться до цього процесу, і навіть часто порушують правила природокористування. Педагогам потрібно яскраво показати наслідки такого ставлення. Батьки переважно забувають, наскільки важлива природа в житті дитини, що вона є найголовнішим розвивальним засобом, і тому робота з ними має бути спрямована на формування в них уявлень про актуальність формування у дітей пізнавального інтересу до природи, спостережливості, допитливості, дбайливого ставлення до її об'єктів. У процесі спостережень розширюється світогляд, розвивається мовлення і мислення дітей²³¹.

Вихователь має постійно спілкуватися з батьками вихованців з метою їх мотивування, розширення знань, формування навичок у ознайомленні дітей з природою. Приблизні теми бесід, консультацій, круглих столів тощо відповідають як календарному плану роботи закладу дошкільної освіти та вихователів у кожній групі, так і впливати зі спостережень за дітьми у повсякденному житті. Ось приклади: «Роль авторської природознавчої казки у вихованні дітей»; «Знай і люби природу»; «Виховання дітей через ознайомлення з природою»; «Як ознайомлювати дітей із природою»; «Як розповісти дитині про зірки»; «Читання казок із природничим змістом у сім'ї». Такий підхід як підвищуватиме рівень компетентності батьків з питань екологічного виховання дітей, так і сприятиме формуванню у них інтересу до цієї діяльності. Для успішної взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю також створюють інформаційні стенди з рубриками: «Що ми робимо сьогодні»; «Треба прочитати»; «Розкажіть дитині»; «Просимо взяти участь»; «Діти запитують». Окрім цього, у куточку для батьків обов'язково слід розміщувати інформацію, наприклад на такі теми, як-от: «Чого не можна робити у природі», «Як спілкуватися з природою», «Права дикої природи», «Правила безпеки в лісі», «Бережіть ліс» тощо. Для виконання таких завдань батькам разом з дитиною зазвичай необхідно організувати екскурсію чи цільову прогулянку в природу. Дорослим, батькам та членам родини дошкільника необхідно постійно пробуджувати, заохочувати і підтримувати у ньому пізнавальний інтерес до всього, що відбувається в неповторному світі природи. Цікавим і пізнавальним заняттям для дитини може стати малювання з натури. Цією захопливою справою можна займатися як безпосередньо на природі (взявши для цього із собою відповідні матеріали), так і вдома, відтворюючи враження і спогади про побачене.

Експериментальне дослідження ефективності інтерактивних методів і прийомів навчання у формуванні природничої компетентності дітей старшого дошкільного віку ми проводили у двох старших групах Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 1 «Ромашка». Для визначення наявного рівня сформованості природничої компетентності на початку експерименту було проведено опитування та ряд дидактичних ігор: «Вибери зайве» (тварини, планети, птахи, дерева тощо); «Доповни речення»; «З чого зроблено?» (одяг, взуття, посуд тощо); «Що схоже, що відмінне»; «Що переплутав художник?»; «Добре – погано». До головних критеріїв сформованої природничої компетентності дітей старшого дошкільного віку, визначених нами внаслідок аналізу педагогічних джерел, відносимо: прояв позитивних емоційних реакцій на об'єкти та явища природи; відповідне емоційне ставлення до виконання або порушення правил поведінки у природі іншими людьми; наявність системи знань про рослини та тварин, неживу природу, їх взаємозв'язок та взаємозалежність; знання головних правил природокористування, розуміння їх екологічної сутності (слід охороняти рослини й тварин від винищення, дбайливо ставитись до землі, води, повітря, обережно поводитись у природі, щоб не наносити їй шкоди тощо); постійні

---

²³¹ Беленька, Г., Науменко, Т., Половіна, О. Дошкільнятам про світ природи, с. 22.

прояви турботи про мешканців куточка природи, позитивне ставлення до праці в природі, наявність відповідних навичок та умінь; оволодіння конкретними способами поведінки під час прогулянок та екскурсій у природу згідно з засвоєними правилами.²³²

Індивідуальне опитування включало в себе шість запитань. На перше з них: «Що таке природа?» більшість дітей відповіла, що природа – це все, що нас оточує, крім того, що зробила людина. Усі сказали, що люблять природу, грати на свіжому повітрі, лежати на землі влітку, купатися, доглядати за городом у садочку та вдома. На запитання: «Як часто і з ким ви відвідуєте ліс?» 65% респондентів відповіли, що за оптимальної погоди ходять до лісу, парку, гуляють в скверах з різними членами родини (батьки, бабуся, дідусь, старші брати або сестри). Їм усім дуже подобаються прогулянки у лісах, розглядання величезних дерев, приваблює можливість зустріти білку або дятла. На запитання «Назвіть правила поведінки в лісі» 54% назвали основні правила поведінки в лісі, 30% – знають їх приблизно, але не мають навички використовувати їх на практиці, 16% – назвали не більше, ніж 1-2 правила і рідко бувають, або взагалі ніколи не були в лісі. Питання «Які ти знаєш правила дбайливого ставлення до природи?» виявилось легшим: 75% дітей знають правила збереження природних ресурсів, але майже половина дошкільників, як показали подальші педагогічні спостереження на прогулянці або під час роботи в живому куточку, не дотримується їх у практичній діяльності.

На запитання: «Чи подобається вам доглядати за рослинами та тваринами в садочку, вдома? Чому?» майже всі діти відповіли, що їм подобається доглядати за рослинами та тваринами, як у садочку, так і вдома, бо це цікаво, весело, це спосіб допомогти батькам, «дає можливість до них доторкнутися», «бо гарні та добрі діти мають доглядати за своїми рослинами та тваринами, адже ми відповідаємо за них». Лише декілька дітей відповіли, що не люблять цього робити, бо це брудно, важко або їм просто не цікава така діяльність. На прохання назвати тварин і рослини, які мешкають у нашій місцевості і занесені до Червоної книги України, лише 30% дітей навели назви деяких представників живої природи. Переважна більшість розгубилися та називали тих, кого бачать часто під час прогулянок, 15% – взагалі не зрозуміли запитання.

Отже, в результаті даного етапу дослідження ми виявили необхідність підвищення рівня природничої компетентності старших дошкільників. У закладі дошкільної освіти з цією метою проводилися заняття з використанням різноманітних форм організації вихованців. Робота в парах особливо ефективна на початкових етапах навчання дітей роботі у малих групах. Її використовували для досягнення таких дидактичних цілей: засвоєння знань; закріплення нового матеріалу; перевірки раніше вивченого тощо. За умов парної роботи всі діти отримують можливість висловлювати свою думку, говорити. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, переконувати й вести дискусію, критичне мислення. Основною проблемою було те, що інколи в парі «актив-пасив» більш сором'язлива дитина брала участь в обговоренні, але не у презентації своєї роботи. Цю проблему вирішили так: презентувати роботу повинні були обидва, таким чином, кожна дитина мала можливість виступити.

Роботу в малих групах варто використовувати для вирішення складних проблем, що потребують колективного обмірковування. Даний вид організації вихованців переважно використовували під час занять на такі теми: «Червона книга Сумщини», «Зимуючі та перелітні птахи», «Така різна Земля: рівнини, гори, пагорби, яри», «Водойми», «Чарівна вода (агрегатні стани)», «Чарівниця осінь / зима (вплив різних пір року на життя тварин та рослин)» «Сонячна система» тощо. Вихователі мають заохочувати всіх до рівної участі. Даний вид

---

²³² Лисенко, Н. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник, с. 49-55.

роботи частіше за все ми використовували для вивчення нового матеріалу, що має суперечності (наприклад, чому вода і вогонь – це і добре, і погано).

Прийом «Мікрофон» є різновидом загально-групового обговорення, коли виникає необхідність кожному сказати щось швидко і по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Прийом «Незакінчені речення» часто поєднується з «мікрофоном» і надає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей та порівнювати їх з іншими. Робота за такою методикою дає присутнім змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко й переконливо. На занятті можна використовувати як просто речення, так і прислів'я, приказки, які необхідно закінчити. Ускладненням цього методу може бути пропозиція не просто закінчити речення, а пояснити його (чому восени жовтіє листя; чому, якщо багато пташок, то стає менше комах тощо) або скласти невеличку розповідь (2-3 речення).

Найбільш цікавими для дітей виявилися технології ситуативного моделювання. Модель навчання у грі – це побудова навчального процесу за допомогою включення дитини у гру (передусім ігрове моделювання явищ, що вивчаються). Ігровий метод завжди користувався популярністю серед вихователів. Дітей легше зацікавити грою, ніж заняттям і вправами. Розігрування ситуації за ролями імітує реальність призначення ролей учасникам і наданням їм можливості діяти «ніби насправді». Кожна особа в рольовій грі має чітко знати зміст своєї ролі та мету рольової гри взагалі. Цей метод дозволяє визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри. Рольова гра може також використовуватися для отримання конкретних навичок, наприклад, правила поведінки на природі тощо. Мозковий штурм використовується для вироблення вміння приймати декілька рішень конкретної проблеми, проявляти уяву та творчість, дозволяє вільно висловлювати свої думки. Ефективний під час складання правил поведінки на природі, догляді за рослинами і тваринами в живому куточку тощо. Діти колективно придумують, обговорюють та приймають правила. Особливо цікавий спосіб їх «запису» – за допомогою малюнків: вихованці самостійно придумують малюнок-схему, яка буде символізувати певне правило, малюнки нумеруються та затверджуються згодою усіх дітей. Прийом «Займи позицію та зміни позицію» корисний на початку роботи з дискусійними питаннями та проблемами. Використовується на початку заняття для демонстрації розмаїття поглядів на проблему, що вивчатиметься, або після опанування певною інформацією з проблеми і усвідомлення ними можливості протилежних позицій щодо її вирішення. Ми пропонували дві протилежні думки, які не мають одної (правильної) відповіді.

Використовуючи на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку зазначені вище форми їх організації, інтерактивні методи та прийоми, ми зазначили, що діти не лише здобули нові знання, а й виробили в собі такі якості, як здатність до співпраці, наполегливість, взаємна підтримка, вміння висловлювати та обґрунтовувати свої думки, творчо ставитися до навчального матеріалу та вирішення поставлених завдань. Ми переконалися в тому, що вправи на усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем, роботи в малих групах, рольові ігри-експромти, дискусії та інші інтерактивні методи підвищують рівень природничих знань у дітей старшого дошкільного віку, формують компетентну особистість, яка успішно засвоює та використовує набуті знання на практиці, виховують дбайливе ставлення до довкілля. Отже, дані методи і прийоми в практиці дошкільної освіти повинні мати ширше застосування, ніж це прийнято зараз.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник А. М. Богущ; авт. кол-в. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Беленька Г. В. Дошкільнятам про світ природи: Методичний посібник для вихователів / Г. В. Беленька, Т. С. Науменко, О. В. Половіна. – К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. – 115 с.
3. Гаврило О. І. Актуальні проблеми сучасного закладу дошкільної освіти у екологічному вихованні дітей / О. І. Гаврило // Our contribution to the future: Proceedings of XXXXIII Internationals cientific conference, New York, February 9, 2019/ – Morrisville: Lulu Press, 2019. – Р. 45-53.
4. Горобаха Н. М. Виховання екологічної культури дітей: Посібник для вихователів дошкільних закладів та вчителів початкових класів / Н. М. Горобаха. – Рівне: Волинські обереги, 2001. – 212 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
6. Каплуновська О. Організація екологічної освіти в дошкільному навчальному закладі / Олена Каплуновська, Олена Самсонова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 7. – С. 9-13.
7. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник: Навч.-метод. посібник / Н. В. Лисенко. – К.: Вид. дім «Слово», 2009. – 400 с.
8. Мандруємо екологічною стежиною: дослідницько-експериментальна діяльність дітей дошкільного віку в природі / авт.-упоряд.: С. Ю. Павлюк, Л. С. Русан, Г. І. Колосінська. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 168 с.
9. Плохій З. Я і світ навколо. Особистісно орієнтований підхід у формуванні ставлення дошкільнят до природи / Зоя Плохій // Дошкільне виховання. – 2008. – № 7. – С. 8-11.
10. Пошетун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пошетун, Л. В. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
11. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 3-6.
12. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навч. посібник / Н. Ф. Яришева. – К.: Вища школа, 1993. – 255с.: іл.